

David Harvey

Marx, Sermaye ve
İktisadi Aklın Cinneti

Türkçesi: Esin Soğancılar

İÇİNDEKİLER

Şekiller.....	7
Teşekkür	9
Önsöz	11
1. BÖLÜM	
Hareket Halinde Değer Olarak Sermayenin Görselleştirilmesi	17
2. BÖLÜM	
Kitap Olarak <i>Kapital</i>	41
3. BÖLÜM	
Değerin Temsili Olarak Para	67
4. BÖLÜM	
Karşı-değer: Devalüasyon Teorisi.....	87
5. BÖLÜM	
Değerden Yoksun Fiyatlar.....	109
6. BÖLÜM	
Teknoloji Sorunu.....	123

7. BÖLÜM	
Değerin Mekânı ve Zamanı.....	143
8. BÖLÜM	
Değer Rejimlerinin Üretimi.....	169
9. BÖLÜM	
İktisadi Aklın Cinneti	187
Final.....	221
Kaynakça.....	225
Notlar	227
Dizin.....	237

Önsöz

Marx sermayenin işleyişini anlamak için hayatı boyunca olağanüstü çaba harcadı. Kendi deyişiyle "sermayenin hareket yasalarının" sıradan insanların gündelik hayatını nasıl etkilediğini ortaya çıkarmak için uğraş vermeyi kafasına koymuştu. Yönetici sınıfların ileri sürdüğü, kendi kendilerini alkışlamaya yarayan teorilerin kargaşasına gömülerek gizlenen eşitsizlik ve sömürü koşullarını bıkıp usanmadan ifşa etti. Özellikle de kapitalizmin neden krize böylesine yatkın olduğu meselesi ilgisini çekiyordu. 1848 ve 1857'de bizzat tanık olduğu krizler savaş, doğal kıtlıklar ve kötü hasat gibi dış şoklardan mı kaynaklanıyordu, yoksa bizatihi sermayenin işleyiş tarzında böyle yıkıcı kırılmaları kaçınılmaz kılan bir şey mi vardı? Bugün ekonomik araştırmalarda hâlâ baş ağrıtan bir soru bu. 2007-8 çöküşünden beri küresel kapitalizmin kasvetli durumu ve kafa karıştırıcı gidişatı –ayrıca milyonlarca insanın gündelik yaşamı üzerindeki zararlı etkiler– dikkate alındığında Marx'ın ortaya koyduğu tabloyu yeniden değerlendirmek için uygun bir zamanda olduğumuzu düşünüyorum. Belki de bu tabloda şu anda yaşamakta olduğumuz sorunların karakterlerini netleştirmemize yardımcı olacak bazı faydalı kavrayışlar vardır.

Ne yazık ki Marx'ın bulgularını özetlemek, çetrefil iddialarını ve ayrıntılı yeniden kurgulamalarını kavramak hiç kolay değil. Bu kısmen çalışmalarının büyük ölçüde tamamlanmamış olmasından kaynaklanıyor. Bunların ancak çok küçük bir bölümü Marx'ın yayınlanabilir halde olduğunu düşündüğü biçimde gün yüzüne çıkabildi. Geri kalanı ciltler dolusu merak uyandırıcı not ve taslaktan, kafasını netleştirici yorumlardan, "şöyle işleseydi ne olurdu" tarzında düşünce egzersizlerinden ve somut veya tasarı halindeki itiraz ve eleştirileri içeren reddiyelerden oluşuyor. Marx çalışmalarında büyük ölçüde

(Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus, James Steuart, John Stuart Mill, Bentham ve diğer bir dizi düşünür ve araştırmacının ege- menliğindeki) klasik siyasal iktisadın bu tür sorulara verdiği yanıtların eleştirel sorgulamasına dayandığı için, onun bulgularının incelenmesi de eleştirdiği kişiler hakkında işe yarar bilgi sahibi olmayı gerektirir. Aynı durum Marx'ın eleştirel yöntemi için – Hegel'in heybetli kişili- ğinin hakimiyetindeki, ama Spinoza, Kant ve Yunanlara kadar bir dizi (Marx doktora tezini Yunan filozoflar Demokritos ve Epikuros üzerine hazırlamıştır) başka düşünürden de destek alan– klasik Alman felsefe- sini temel alması açısından da geçerlidir. Saint-Simon, Fourier, Proud- hon ve Cabet gibi Fransız düşünürlerini de bu kokteyle kattığımızda Marx'ın eserini kurmaya çalıştığı devasa ve ürkütücü tuval açığa çıkar.

Bunun da ötesinde Marx statik bir düşünür değil, yerinde dura- mayan bir analizciydi. Ciltler dolusu okumalarından öğrendikleri ço- ğaldıkça (yalnızca siyasal iktisatçıların, antropologların ve filozofların eserlerini değil, iş ve finans dünyasının basınını, Parlamento tartış- malarını ve Resmi Raporları da okurdu) fikirlerini daha da geliştirdi (ya da bazılarına göre fikirlerini değiştirdi). Klasik edebiyatın, yani Shakespeare, Cervantes, Goethe, Balzac, Dante, Shelly gibi daha nice yazarın doymak bilmez okuyucusuydu. Marx bu insanların düşünce- lerine bol bol referans vererek (bilhassa hakiki bir edebiyat başyapıtı olan *Kapital*'in birinci cildinde) yazılarını zenginleştirmekle kalmadı, dünyada işlerin nasıl yürüdüğü konusunda onların kavrayışlarını usta- taca değerlendirdi ve sunuş yöntemlerinden önemli ölçüde esinlendi. Bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de yoldaşlarıyla birçok dilde yaptığı pek çok mektuplaşma, Britanya sendikacılarına verdiği konferanslar ve yaptığı konuşmalar, 1864 yılında tüm Avrupa'nın emekçi sınıflarını birleştirme hevesleriyle kurulan Birinci Enternasyonal dahilinde ya da hakkında yaptığı yazışmalar var. Marx birinci sınıf bir teorisyen, bilgin ve düşünür olduğu kadar bir aktivist ve polemikçiydi aynı zamanda. Düzenli bir gelir edinmeye en çok yaklaştığı dönem ABD'nin en yük- sek tirajlı gazetesi olan *New York Tribune*'e düzenli yazdığı dönem- di. Bu gazetede yazıları onun özgün fikirlerini sergilemekle kalmaz, güncel gelişmelerle bağını hiç koparmamaya özen gösterdiğini de or- taya koyar.

Son zamanlarda Marx'ın yazdığı kişisel, politik, entelektüel ve ekonomik ortam hakkında kapsamlı bir araştırma sağanağına tanık oluyoruz. Jonathan Sperber ve Gareth Stedman Jones'un eserleri en azından bazı yönleriyle paha biçilmez nitelikte.¹ Ne var ki Marx'ın düşüncelerini ve muazzam eserini on dokuzuncu yüzyıl düşüncesinin demode ve kusurlu bir ürünü olarak Marx'la birlikte Highgate Mezarlığına gömmeyi amaçlamış görünüyorlar. Onlar için Marx ilginç tarihi bir figürdü ama geliştirdiği kavramsal düzenek bir zamanlar geçerli olduysa bile günümüzde hiçbir geçerliliği yok. Bu iki yazar Marx'ın *Kapital*'deki konusunun on dokuzuncu yüzyıl hayatı değil (ki kuşkusuz bu konuda pek çok fikri vardı), sermaye olduğunu unuttuyorlar. Sermaye hâlâ bizimle, hayatta ve bazı yönlerden sağlıklıken başka yönlerden kontrolsüz bir sarmala girmiyorsa bile açıkça hastalıklı, kendi başarısıyla ve aşırılıklarıyla sarhoş durumda. Marx sermaye kavramının, modern ekonomi ve burjuva toplumunun eleştirel kavranışı açısından temel kavram olduğunu düşünmüştü. Buna karşın Stedman Jones ve Sperber'in kitaplarını sonuna dek okuduğunuzda, Marx'ın sermaye kavramının günümüzde nasıl uygun biçimde kullanılacağını görmek şöyle dursun, bu kavrama ilişkin en küçük bir ipucuna rastlamanız bile mümkün değil. Şüphesiz bugün bazı bakımlardan demode olsa da Marx'ın analizleri bence yazıldıkları zamandan bile daha geçerli bugün. Marx'ın zamanında dünyanın sadece bir köşesinde egemen olan ekonomik sistem şaşırtıcı etkiler ve sonuçlarla tüm dünyayı kaplamış durumda. Marx'ın döneminde siyasal iktisat şu ankinden çok daha açık bir tartışma alanıydı. Onun zamanından bu yana güya bilimsel, ileri düzeyde matematikselleşmiş, verilerle yürütülen ve iktisat adı verilen araştırma alanı bir dogma mertebesi edindi, devlet ve şirketler kesimi dışında hiç kimsenin kabul edilmediği güya rasyonel kapalı bir bilgi kütesine dönüştü. Şimdilerde (iki yılda bir ikiye katlanan) bilgisayar kapasitesinin her konuda devasa veri setleri kurma, teşrih ve analiz etme gücüne giderek daha fazla duyulan inançla destekleniyor. Büyük şirketlerin sponsorluğundaki bazı nüfuzlu analistlere göre bu durum, yapay zekânın yönettiği teknolojik rasyonel idare ütopyasının (mesela akıllı şehirler hayalinin) yolunu açıyor. Bu fantezi, ölçülemeyen ve veri göstergelerine sıkış-

tırlamayan her şeyin ya anlamsız olduğu ya da var olmadığı varsayımına dayanır. Yanlışla düşmeyelim, büyük veri setleri son derece yararlı olabilir ama bilinmesi gereken her şeyi tümüyle kapsayamaz. Yabancılaşma veya kötüleşen toplumsal ilişkiler gibi problemlerin çözümüne yardımcı olamaz.

Sermayenin hareket kanunları ve bunların iç çelişkilerine, ayrıca sermayenin temelinde yatan irrasyonallitelere dair Marx'ın öngörülü yorumlarının 2007-8 krizi ve sonrasındaki etkileri karşısında son derece yetersiz kalan çağdaş iktisat biliminin tek boyutlu makroekonomik teorilerinden çok daha isabetli ve etkileyici olduğu açığa çıkmış bulunuyor. Benzersiz sorgulama yöntemi ve teori üretme tarzıyla Marx'ın analizleri zamanımızın kapitalizminin anlaşılması için harcadığımız entelektüel çabalar açısından paha biçilmez değerdedir. Onun içgörülerini tam bir ciddiyetle ele alınıp eleştirel olarak araştırılmayı hak etmektedir.

O halde Marx'ın sermaye teorisini ve manidar hareket yasalarını nasıl ele almamız gerekiyor? Böyle bir inceleme şu anda karşı karşıya olduğumuz darboğazları anlamamızı nasıl kolaylaştırabilir? Burada işte bu soruları yanıtlamaya çalışıyorum.

